

Манаграфія гісторыка Тацяны Процькі распавядае пра вынішчэньне прыватнай уласнасьці і тэрор супраць сялянства ў БССР на працягу 30-х гадоў. Гэта той сюжэт, калі пры сутыкненьні інтарэсаў рэжыму і інтарэсаў асобы прайграе апошняя. А такі рэжым, як бальшавіцкі, ня мог абысціся без рэпрэсіяў.

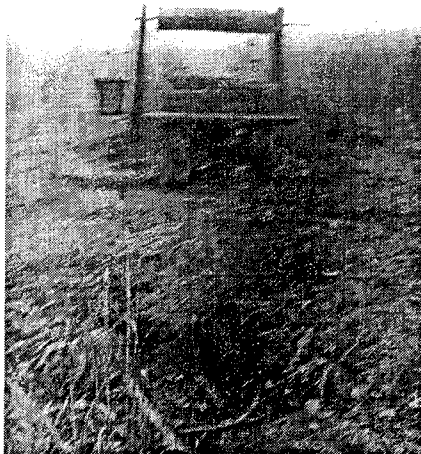
Праца напісаная на падставе дакумэнтаў з былога архіву ЦК КПБ, архіву КГБ Беларусі і Цэнтральнага архіву ФСБ Расейскай Фэдэрацыі.

АРХІЎ НАЙНОВШАЕ ГІСТОРЫІ
MODERN HISTORY ARCHIVE

АРХІЎ НАЙНОВШАЕ ГІСТОРЫІ
MODERN HISTORY ARCHIVE

Тацяна Процька

ВЫНІШЧЭНЬНЕ **Сялянства**

Вёска Ўсходняй Беларусі пад цяжарам
бальшавіцкіх рэпрэсіяў 30-х гадоў

БГАКЦ
Менск
1998

ББК 63.3(4Бел)
П 84
УДК 947.6 «19»

Таяна Процька

Вынішчэньне сялянства. Вёска Ўсходняй Беларусі пад цяжарам
бальшавіцкіх рэпрэсіяў 30-х гадоў. — Менск: БГАКЦ, 1998. — 136 с.
— (Архіў Найноўшае Гісторыі)

ISBN 985-6012-44-9

Манаграфія гісторыка Таяны Процькі распавядае пра вынішчэньне прыватнай уласнасьці і тэрор супраць сялянства ў БССР на працягу 30-х гадоў. Гэта той сюжэт, калі пры сутыкненьні інтарэсаў рэжыму і інтарэсаў асобы прайграе апошняя. А такі рэжым, як бальшавіцкі, ня мог абысціся без рэпрэсіяў.

Праца напісаная на падставе дакумэнтаў з былога архіву ЦК КПБ, архіву КГБ Беларусі і Цэнтральнага архіву ФСБ Расейскай Фэдэрацыі.

Кніга падрыхтываная ў рамках праекту «Адна зямля — Усходняя Эўропа»/
«Eastern Europe — Common Ground» Project

Кніга выдадзена ў рамках праекту
«Падтрымка незалежнай выдавецкай дзейнасьці ў Беларусі»

Адказны рэдактар Гальяш Патаповіч

Рэдактар Соф'я Хэхель
Дызайн і вёрстка Васіль Стрымжа
Набор Аляксандра Макавік
Стыль і карэктура Паўлюк Канавальчык

ISBN 985-6012-44-9

© Таяна Процька, 1998
© БГФ "Наша Ніва", 1998
© Архіў Найноўшае Гісторыі, 1998
© Мастацкія здымкі. Міхал Баразна, 1998

ЗЬМЕСТ

Уводзіны	7
I. Беларускае сялянства пад канец 20-х гадоў	11
II. «Мабілізацыя» беларускіх сялян для вырашэньня праблем сацыялістычнай эканомікі	
1. Беларускія сяляне на «франтах індустрыялізацыі»	20
2. Плянавыя перасяленьні ў «шматзямельныя раёны СССР»	33
3. Ліквідацыя хутарскіх гаспадарак	51
III. Рэпрэсіі супраць сялянства ў 30-я гады	
1. Ахвяры калектывізацыі	70
2. «Шпіёны» і «дывэрсанты» зь беларускіх вёсак	85
3. Ачыстка заходніх рубяжоў БССР ад «клясава-варожых элемэнтаў»	107
Заканчэньне	125
Паказальнік асобаў	127
Прадметна-геаграфічны паказальнік	129

У В О Д З І Н Ї

Гісторыя Беларусі савецкага пэрыяду мае шмат устойлівых штампаў у ацэнцы падзеяў мінулага. Яны занатаваныя ў школьных і вузаўскіх падручніках як бясспрэчныя ісціны, якія не падлягаюць ніякім зьменам, і таму іх можна толькі пашыраць ды ўдакладняць. Адна з такіх «непарушных ісцінаў» — бязьмежнае ўхваленне ролі дзяржавы ў ператварэньні аграрнай Беларусі ў індустрыяльную. За часам панаваньня ў беларускай гістарычнай навуцы клясавага падыходу да падзеяў у грамадстве, іншага чакаць было нельга: прыярытэт надаваўся пралетарыяту і ўсяму, што зь ім звязана — пралетарскай культуры, ідэалёгіі і сьветапогляду. На тых, хто дазваляў сабе сумнявацца ў перавазе пралетарскіх каштоўнасьцяў, ставілася таўро «ворага народу», якое азначала толькі адно — аўтар, як і ягоныя творы проста вынішчаліся.

Адмаўленьне гістарычнай навуцы ад клясавага падыходу, уягзеньне новага, так званага «цывілізацыйнага» погляду на падзеі, калі галоўнымі ацэначнымі крытэрамі зьяўляюцца ідэалы грамадства, якія складаліся на пэўным гістарычным этапе, і іх практычнае ўвасабленьне ў жыцьцё, — дазваляе інакш падыходзіць да ацэнкі працэсу індустрыялізацыі Беларусі і ягоных наступстваў.

Сучасная цывілізацыя, вынікі і дасягненьні якой знаходзяць прымяненьне ў нашым штодзённым жыцьці, зьяўляецца перш за ўсё індустрыяльнай. На рознага кшталту заводах і фабрыках любой разьвітай краны амаль палова працаздольнага насельніцтва вырабляе сучасную тэхніку — ад высокатэхналягічнай касмічнай да звычайнай пабытовай. Кожная краіна мае свой шлях да габрот індустрыяльнай цывілізацыі, і амаль у кожнай пераход да інду-

стрыяльнага грамадства ня быў лёгкім. Але для нас, беларусаў, ён стаўся асабліва трагічным. Усе дзесяцігодзьдзі беларускай гісторыі за часам Савецкага Саюзу адзначаныя паламанымі людзкімі лёсамі, якія былі распушчаныя пад коламі бязлітаснай і антычалавчай палітыкі кіраўніцтва СССР. Пры сутыкненні інтарэсаў дзяржавы і інтарэсаў асобы перавага заўсёды была на баку дзяржавы. Найбольш яскрава гэта выявілася ў падзеях 30-х гадоў — аднаго з найкрывавейшых перыядаў «будаўніцтва сацыялізму» — у часы самага непрыхаванага і цынічнага праяўлення гэтай ганебнай палітыкі.

Гэтая праца, прысьвечаная працэсу ліквідацыі гэтак званай «перанаселенасці» беларускай вёскі, напісаная на падставе дакумэнтаў з былога архіву ЦК КПБ (фонды якога захоўваюцца цяпер у Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь), архіву Камітэта Дзяржаўнай Бяспекі Беларусі, Цэнтральнага архіву Фэдэральнай Службы Бяспекі Расейскай Фэдэрацыі. Аўтар упэўнены, што прыведзеныя звесткі (у прыватнасці, пра маштабы рэпрэсіяў, формы іх ужывання і г. т. п.) далёка ня поўныя. Напісана толькі пра тое, што дакладна вядомае і пацверджанае дакумэнтамі ды навуковымі даследаваннямі.

Апошнім часам апалягеты савецкага лагу, што атрымалі званьні і ступені за псэўданавуковае абгрунтаваньне перавагаў сацыялізму і ўшанаваньне яго «перамогаў і дасягненьняў», зноў робяць спробы апраўдаць крывавыя рэпрэсіі савецкай дзяржавы супраць грамадзян і нацыяў. Асноўныя доказы можна каротка сфармуляваць наступным чынам: па-першае, за кароткі (у 74 гады) гістарычны час Беларусь з аграрнай краіны ператвораная ў індустрыяльную; па-другое, рэпрэсіі па маштабах былі ня большымі, чым у іншых краінах, і толькі з-за асаблівых абставінаў (глядзі першы доказ) яны сканцэнтраваныя; па-трэцяе, з рэпрэсаваных — большасьць сапраўды парушальнікі законаў, таму яны рэпрэсаваныя справядліва; па-чацьвертае, рэпрэсіі праводзілі ворагі, якія апынуліся ва ўсіх органах улады, але пазьней і яны былі пакараныя; па-пятая, дзяржава праводзіла рэпрэсіі, бо ўнутраныя і зьнешнія ворагі хацелі яе зьнішчыць. Доказы гэтыя ня новыя — яны ўжываліся і раней, на самым пачатку масавых рэпрэсіяў, для абгрунтаваньня іхніх прычынаў, для перадухіленьня росту абурэньня і акцыяў пратэсту.

Аўтару падаецца, што сабраны ў гэтай працы матэрыял най-

лепшым чынам ілюструе псэўдапраўдзівасьць і амаральнасьць аргумэнтаў, якія прыводзяцца для абгрунтаваньня рэпрэсіяў. Але хацелася б засяродзіць увагу чытача на іншым: тая «дзяржаўнасьць», якая была ўсталяваная на тэрыторыі Ўсходняй Беларусі ў 1919 годзе, не магла абысьціся без рэпрэсіяў, накіраваных на вынішчэньне нацыі. Прапанаваныя кіраўніцтвам Савецкага Саюзу спрогі для разьвіцьця грамадства БССР складаліся перш за ўсё з ідэалагічных устаноў, прычым амаль поўнасьцю яны былі разьлічаныя толькі на высокі ўзровень самасьвядомасьці людзей, іхную адзінадушную зацікаўленасць у ператварэньнях. Аднак на самой справе людзі імкнуцца да розных ідэалаў і жыццёвых каштоўнасьцяў. Рэпрэсіі ж савецкай дзяржавы кампэнсавалі і часам дасеньня кампэнсуюць нястачу разуменьня насельніцтвам намераў кіраўнікоў дзяржавы, няздольнасьці кіраўніцтва пераканаць у сваёй праваце ці, як скрайні выпадак, няздольнасьць кіраваць.

На жаль, у савецкай дзяржаве найбольш часта інтарэсы дзяржавы былі інтарэсамі тых людзей, што знаходзіліся ля стырна ўлады. Чалавецтва мае досьвед пакуль што толькі адзінага мэханізму зацікаўленьня людзей да працы і пабудовы сапраўды дэмакратычнага грамадства — інстытуту прыватнай уласнасьці. Менавіта гэты мэханізм — «прыватна-ўласьніцкія адносіны», як гэта называлася ў Савецкім Саюзе — быў амаль дашчэнтна жорстка вынішчаны ў 30-я і паваяенныя гады. Менавіта гэтым, на нашу думку, тлумачацца цяжкасьці, што назіраюцца сёньня ў нашай краіне пры пераходзе да рынкавай эканомікі і дэмакратычнага грамадства.

Пасьля Другой сусьветнай вайны, асэнсавалішы памеры людзкіх ахвяраў, прынесеных дзеля ажыццяўленьня задач і памкненьняў кіраўніцтва дзяржаваў, чалавецтва вызначыла новыя прыярытэты. Сярод іх галоўны — гэта ў першую чаргу правы асобы, а затым — інтарэсы дзяржавы. Успрыняцьце грамадствам новых поглядаў — цяжкі і складаны працэс. Важнае месца ў ім займае веданьне і асэнсаваньне гістарычных падзеяў, іх уплыву на праблемы сёньняшнія і заўтрашнія. Дзеля гэтага і напісаная дадзеная кніга.

Тацяна Процька